

O ODNOSU FILOZOFIJE I ISTORIJE

Na XI Međunarodnom kongresu istoričara u Stockholmu koji je održan od 21 do 28 avgusta ove godine u prvoj sekciji (metodologija) prvog dana vođena je diskusija o referatu prof. E. Rothacker-a iz Bona (Nemačka). Referat nosi naslov »Die Wirkung der Geschichtsphilosophie auf die neueren Geschichtswissenschaften« (Uticao filozofije istorije na novije istorijske nauke) i štampan je u prvoj knjizi podnetih referata na prvom mestu.¹⁾ U referatu su zastupljena lična gledišta referenta bez mnogo truda da se ispita stvarni materijal o uticaju filozofije istorije na rezultat novije historiografije. Inače u referatu ima par koja misao na koju bi se trebalo osvrnuti. Poslednje referata su izazvale veoma živu diskusiju. Onda se donosi diskusija prof. B. Đurđeva, koja se saopštava u prevodu potpunog nemačkog teksta.

Potpuno je jasno da je oduvek postojao uticaj filozofije na istoriju. Pitanje se, međutim, ne postavlja u takvom opštem obliku.

U razviku historiografije možemo razlikovati tri studija:

- 1) literarna istorija kojoj je bio zadatak da literarno i kritički opiše istorijske događaje i da pouči građanina,
- 2) filozofska istorija koja je pokušala da protumači razvitak naroda i istorijsko zbivanje, u najvećoj meri teleološki i iznadistorijski pomoću filozofskih pretpostavki i pomoću utvrđivanja konačnog cilja u istorijskoj evoluciji čovečanstva, i
- 3) empiričko-sociološka istorija koja se danas gotovo svagde zastupa, ali o kojoj ne postoji saglasnost šta pod njom treba podrazumevati.

Uopšteno uzeto, literarna istorija je bila do polovine XVIII veka jedina vrsta historiografije. Tada sa racionalizmom nastupa filozofska istorija. U XIX veku sa početom u razviku nauka i naučnog mišljenja u građanskom društvu nastao je pozitivizam koji je istakao da je jedini zadatak nauke da izvede zakone iz opisa stvarnosti. Pozitivizam je pokušao da taj zadatak izvede na stari način mišljenja, pomoću statičkih i apsolutiziranih osnovnih postavki. Time je pozitivizam došao u položaj da on sam odbija metafiziku, ali da ipak od nje bude zahvaćen u svojim metodološkim idejama. To se naročito dogodilo sa naukom o društvu. Prvobitni pozitivizam, teorija O. Konta,

¹⁾ XI-e Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm 21-28 août 1926, Rapports I, 1-24.

tu je naročito počela. To učenje je odbacilo filozofsku istoriju, ali je preuzeo osnovne ideje od nje: utvrđivanje konačnog cilja i opće obavezujućem smislu društvenom razvitku. To znači da je pozitivizam odbio metafiziku filozofske istorije uopšte, ali tu ga je zadržao u konkretnom metodološkom postupku. Pozitivizam je apodiktizacijom društva u svojoj teoriji mesto razvitka narodnog ili svetakog duha ili mesto moralističke apsolutne ideje uzeo kao osnovnu postavku samorazvika društva, a tom procesu su ljudi navodno pasivno izloženi. Kasniji pozitivizam, lako više naklonjen empiriji, takođe se kolebao između empirije i konstrukcija opštih zakona društvenog razvitka naroda i čovečanstva.

Marksizam koji se gotovo u isto vreme pojavio kao i pozitivizam i koji je preuzeo isti zadatak da istorisku misao dovede u saglasnost sa opštim naučnim tekovinama vremena, pošao je sasvim drugim putem u društvenoj nauci. On je odbacio i opštu i konkretnu metafiziku filozofske istorije. Marksizam nije od nje preuzeo ni utvrđivanje konačnog cilja društvenog razvitka niti učenje o opštim zakonima razvitka društva. Umesto toga marksizam je istakao da može postojati samo istorijski uslovljena zakonitost razvitka konkretnih društava. Osnovu i kontinuitet u razvitku čovečanstva ne vidi marksizam samo u društvenom razvitku nego u prirodnom i istoriskom razvitku čovečanstva, naročito u razvitku proizvodnih snaga. Pošto se tu radi o promenama čovečije prirode putem razvitka društva, marksizam nije mogao zaobići opšte gledište o odnosu između društvenog bića i ljudske svesti. Tu se on morao držati filozofskih pretpostavki, zasnovanih na naučnim rezultatima.

Kao što se vidi, spomenuta shvatanja istorije su se odnosa različito prema filozofiji i filozofiji istorije. Filozofsko, pozitivističko i marksističko shvatanje istorije pretstavljaju osnovna shvatanja istoriografije i danas. Ali se mora podvući da ti pravci u današnjoj istoriografiji veoma odudaraju od svojih čistih osnovnih crta. U sadašnjoj zapadnoj istoriografiji postoji kolebanje, kao i ranije, između pozitivizma i filozofske istorije. Ali se ipak u poslednje vreme može zapaziti priklanjanje izvesnim osnovnim postavkama filozofske istorije, sklonost za stvaranje opštih teorija i za umetnu konstrukciju istoriskog gradiva.

Današnja »marksistička« istoriografija se priklonila takođe filozofskoj istoriji. Sadašnja »marksistička« istoriografija zastupa opšteobveznu teoriju o društvenom razvitku čovečanstva. Sovjetski istoričar A. L. Sidorov je na prošlom kongresu rekao: »Baš te formacije se menjaju jedna drugu predstavljaju najvažnije etape progresivnog razvitka ljudskog društva. Sa manjim ili većim odstupanjima polazno čovečanstvo u svojoj celini sve te etape« (A. L. Sidorov, Hauptprobleme und einige Entwicklungsergebnisse der sowjetischen Geschichtswissenschaft; X Congresso Internazionale di Scienze Storiche, vol. VI, 1951, str. 307). Marks je međutim pisao: »Ako čovek svaki od tih razvitaka (naime, razvitak antičkog načina proizvodnje i kapitalizma — B. D.) sebe proučava i tada ih uzajamno uporedi, lako će naći ključ za razjašnjavanje te pojave. Ali se to ne može nikad postići universalnim ključem« (M. Marks, Kapital, I, 1867, str. 100).

sem jedne opšte filozofsko-istorijske teorije, čija su najveća prednost sastoj u tome da je iznadistorijska» (Marksovo pismo redakciji «Otkrivanja Briefer, Dietz Verlag, Berlin 1953, 371).

Moderna «marksistička» istoriografija je preplavljena i drugim osnovnim idejama filozofske istorije. Može se konstatovati, s druge strane, odvijavanje hegelijanstva u sadašnjoj marksističkoj filozofiji intenzivni kako se odnose prema filozofiji istorije, naročito u hegelijanskom obliku.

Ta nova pojava u današnjoj istoriografiji, koja se javlja i u zapadnoj i u «marksističkoj», priklanjanje filozofskoj istoriji, jeste nazadak u naučnom razvitku istoriografije.

Na kraju moram još nešto istaći. Vlada veliki nesporazum o učenju Karla Marksa. U ovom referatu zastupljeno je to neshvatanje Marksova učenja. Marks je navodno mestijanist i za njega «je svetaka istorija upravljena ka zemaljskom božjem carstvu». Nema kod Marksa, međutim, utvrđivanja konačnog cilja društvenog razvitka čovečanstva. Marks je jedino naučnom analizom utvrdio koje tendencije razvitka pokazuje kapitalistički svet i koje su društvene snage nosioci tih tendencija.

Pri tome ima kod Marksa filozofskih pretpostavki, ali ne zato da bi se napravila jedna naučna konstrukcija razvitka društva, nego za prava filozofska pitanja, tj. za pitanja opšte teorije saznanja i za pitanja odnosa između društvenog bića i ljudske svesti. Objašnjenje razvitka čovečanstva tražio je Marks u pozitivnom istraživanju istorijski datih društava i njihovoj zakonitosti razvitka.

BRANISLAV ĐURĐEV

RUDNO BLAGO KONGA

Bivši Belgijski Kongo je poznat kao zemlja bogata rudama. Najveći dio rudnih nalazišta kojima Kongo raspolaže nalazi se koncentrisan u provinciji Katangi, gde je smeštena i većina postrojenja za preradu ovih ruda. Dašimo kratak pregled najvažnijih ruda kojima Kongo raspolaže, kao i o njegovom udelu u svetskoj proizvodnji pojedinih metala.

URAN. Sve do Drugog svetskog rata, uran je bio interesantan uglavnom zbog svog sadržaja u radijumu, kojim se koristilo za ispitivanje radioaktivnosti i za lečenje u medicini. Do 1924 g. glavni proizvođači urana bili su Čehoslovačka i Sjedinjene Američke Države, a tada počinju produkciju i prvi rudnici uranogolobve u provinciji Katangi

u Kongu. Ova ležišta su gotovo deset godina bila najbogatija ležišta radioaktivnog materijala i davala su gotovo potpunu proizvodnju radijuma u svetu. Godine 1934 u tome počinju znatno da im konkurišu nalazišta urana u Kanadi, pa je 1938 g. sklopljen sporazum između Belgije i Kanade da Kongo daje 60%, a Kanada 40% od proizvodnje radijuma. Posle pronalaska atomke bombe, trka za nalazištima urana u svetu postaje sve veća, i stalno se pronalaze nova, ali podaci o njima slabo prodiru u javnost, jer se sve drži u strogoj tajnosti. Ocenjuje se napr. da je između 1930 i 1940 godine proizvedeno prosečno 300 do 400 tona uranovog oksida godišnje. 1945 godine ta proizvodnja iznosi